

С.А. Салата

ДО ПИТАННЯ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ АСТРОНОМІЧНОЇ ОБСЕРВАТОРІЇ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ім. Т. ШЕВЧЕНКА

В статті подається розроблена періодизація наукової діяльності Астрономічної обсерваторії Київського національного університету ім. Т. Шевченка починаючи від дати її заснування у 1845 р. до нинішнього часу. Дана періодизація дозволить дослідникам більш детально зупинитись на деяких віхах в історії життя та діяльності Астрономічної обсерваторії.

Ключові слова: астрономічна обсерваторія, астрономія, діяльність, періодизація.

В наступному 2015 р. вчені та громадськість буде відзначати 170 років діяльності Астрономічної обсерваторії при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, який у 2014 р. відзначив своє 180-річчя від часу початку занять [1]. Ця Астрономічна обсерваторія є однією із найстаріших обсерваторій нашої держави та належить до провідних астрономічних установ країни і своїми досягненнями у галузі астрометрії, небесної механіки, фізики Сонця, позагалактичної астрономії, фізики малих тіл сонячної системи, релятивістської астрофізики ввійшла у світову науку. За час свого існування в обсерваторії працювали видатні вчені: В.Ф. Федоров (1802-1855 рр.) — ініціатор заснування і перший директор обсерваторії, який був деякий час і ректором університету; М.Ф. Хандриков (1837-1915 рр.) — один із провідних астрономів кінця XIX — початку XX ст.; Ф.В. Фабриціус (Василь Іванович, 1845-1895 рр.), спостереження якого ввійшли до золотого фонду світових позиційних даних; О.Ф. Богородський (1907-1984 рр.), автор відомих монографій із заснування теорії тяжіння Ейнштейна для опису астрономічних явищ, засновник релятивістських досліджень в обсерваторії і ряду публікацій з історії астрономічної обсерваторії та інші відомі фахівці. Співробітники обсерваторії підтримують тісні наукові контакти з вченими Росії, Польщі, Чехії, Франції, Великобританії, Швеції, США. Нині Астрономічна обсерваторія є одним із найстаріших науково-педагогічних центрів університету [2].

В історичних дослідженнях важливе значення має розробка науково-обґрунтованої періодизації, тобто поділення процесу розвитку науки і техніки на основні, якісно відмінні один від одного періоди. Це й зрозуміло, адже знання періодів дозволяє всебічно підійти до розуміння розвитку науки і техніки. Вірно розроблена періодизація подій сприяє встановленню науково-обґрунтованих висновків в історико-технічних дослідженнях [3].

Вчені суспільно-політичних наук кінця XIX — і другої половини XX ст. розробили основи періодизації і в своїх конкретних дослідженнях по цивільній історії, історії соціально-економічних відносин, а також в працях, які відносяться до питань розвитку природознавства та техніки, показали як необхідно використовувати ці основні методологічні положення.

З'ясувавши ці основні питання, які стосуються методології періодизації, можна вірно вирішити і конкретні питання, пов'язані із періодизацією при дослідженні окремих галузей науки і техніки.

Перш за все за основу періодизації слід брати періодизацію розвитку способів виробництва матеріальних благ. Це необхідно тому, що усі галузі історії, до яких відноситься історія класової боротьби, політичних партій, держави, історія окремих галузей культури, а також історія природничих, суспільних та технічних наук, є галузями громадського життя людини. Звідси виходить, що при розробці періодизації історії кожної із перелічених галузей необхідно виходити із розвитку виробництва.

Виходячи із загальних передумов, однак, треба мати на увазі, що кожному суспільному явищу властиві свої, йому тільки притаманні періоди розвитку, так як окремі сторони розвитку суспільства мають свої внутрішні закономірності, свою специфіку. І якщо загальноісторична періодизація подає лише загальні межі тих періодів, в яких проходить соціально-економічний розвиток людського суспільства, то періодизація окремих суспільних явищ, наприклад історії науки і техніки, повинна визначати більш чіткі грані між періодами [3].

Виходячи з вище викладеного, періодизацію можна розробляти на основі якісних (революційних) положень в розвитку тієї чи іншої галузі науки і техніки, або за хронологічним принципом: розвитком всесвітньої історії, історії розвитку окремої держави, області, району, міста, галузі науки і техніки, окремого підприємства чи установи.

Досліджуючи історичний розвиток Астрономічної обсерваторії Київського національного університету ім. Т. Шевченка вирішено було зупинитися на хронологічному варіанті розвитку цієї установи, починаючи з 1845 р. по нинішній час з врахуванням деяких важливих подій, які відбулися в розвитку астрономічної науки.

Стосовно Астрономічної обсерваторії при КНУ ім. Т. Шевченка, то ніхто із дослідників історії її розвитку спеціально не займався розробкою періодизації її діяльності за весь час існування обсерваторії.

Відомі дослідники історії даної Астрономічної обсерваторії О.Ф. Богородський, С.К. Всехсвятський, Н.Я. Чернега, Л.В. Казанцева, В.С. Кислюк, В.М. Єфіменко та інші подавали стисло її історію в хронологічному порядку виникнення, становлення і розвитку астрономічної науки у Києві до 2005 року [1; 4-6].

Автор статті на основі вивчення і аналізу існуючих літературних та архівних джерел розробив періодизацію життя і діяльності Астрономічної обсерваторії Київського національного університету імені Тараса Шевченка на основі хронологічних та якісних змін в житті обсерваторії від початку її існування і до наших днів. Це дозволило виділити сім основних періодів, а саме:

I період (1845-1870 рр.) — перші роки наукової діяльності Астрономічної обсерваторії та її реконструкція;

II період (1870-1921 рр.) — заснування та розвиток наукової школи теоретичної астрономії в Києві і робота обсерваторії до Першої Світової війни, в роки громадянської війни та інтервенції;

III період (1921-1941 рр.) — діяльність обсерваторії в міжвоєнний період;

IV період (1941-1945 рр.) — робота обсерваторії в роки Великої Вітчизняної війни;

V період (1945-1957 рр.) — відродження наукової діяльності Астрономічної обсерваторії в добу післявоєнної відбудови;

VI період (1957-1991 рр.) — час піднесення і вагомих звершень в роботі Астрономічної обсерваторії;

VII період (1991-2015 рр.) — наукова діяльність Астрономічної обсерваторії в перші роки незалежності України та на сучасному етапі.

Подана періодизація дає змогу закрити прогалину в питанні розробки періодизації Астрономічної обсерваторії при КНУ ім. Т. Шевченка і дозволить дослідникам більш конкретно зупинитись на деяких віхах в історії життя та діяльності цієї заслуженої наукової установи нашої держави.

Список використаних джерел

1. Казанцева Л. Київське вікно у Всесвіт / Л. Казанцева, В. Кислюк. — К.: Наш час, 2006. — 183 с.
2. Фізичний факультет // Наукові записки. До 170-річчя Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Т. 1. — К.: КПВД «Педагогіка», 2004. — С. 9-12.

3. Шухардин С.В. Основы истории техники / С.В. Шухардин. — М.: Изд-во АН СССР, 1961. — С. 99-101.
4. Богородський О.Ф. Астрономічна обсерваторія Київського університету імені Тараса Шевченка. Історичний нарис. / О.Ф. Богородський, М.Я. Чернега // Астрономічна обсерваторія Київського університету імені Тараса Шевченка. 150 років. — К.: ВПЦ «Київський університет», 1995. — С. 13-121.
5. Всехсвятский С.К. Сто лет Киевской астрономической обсерватории / С.К. Всехсвятский // Публікації Київської Астрономічної обсерваторії. — Київ-Львів. — 1946. — №1. — С. 19-28.
6. Єфіменко В.М. Частина I. Сторінки історії астрономічної обсерваторії / В.М. Єфіменко // В кн.: Астрономічна обсерваторія Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 160 років. — К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. — С. 6-19.

References

1. Kazantseva L. Kyiv's'ke vikno u Vsesvit / L. Kazantseva, V. Kyslyuk. — K.: Nash chas, 2006. — 183 s.
2. Fizychnyy fakul'tet // Naukovi zapysky. Do 170-richchya Kyiv's'koho Natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. T. 1. — K.: KPVD «Pedahohika», 2004. — S. 9-12.
3. Shukhardyn S.V. Osnovy ystoriyu tekhniky / S.V. Shukhardyn. — M.: Yzd-vo AN SSSR, 1961. — S. 99-101.
4. Bohorods'kyu O.F. Astronomichna observatoriya Kyiv's'koho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istoriychnyy narys. / O.F. Bohorods'kyu, M.Ya. Cherneha // Astronomichna observatoriya Kyiv's'koho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. 150 rokiv. — K.: VPTs «Kyiv's'kyu universytet», 1995. — S. 13-121.
5. Vsekhsvyatsky S.K. Sto let Kyevs'koy astronomicheskoy observatoriyi / S.K. Vsekhsvyatsky // Publikatsiyi Kyiv's'koyi Astronomichnoyi observatoriyi. — Kyiv-L'viv. — 1946. — №1. — S. 19-28.
6. Yefimenko V.M. Chastyna I. Storinky istoriyi astronomichnoyi observatoriyi / V.M. Yefimenko // V kn.: Astronomichna observatoriya Kyiv's'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. 160 rokiv. — K.: Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr «Kyiv's'kyu universytet», 2005. — S. 6-19

Стаття надійшла до редакції 14.08.2014 р.

С.А. Салата

К вопросу периодизации деятельности Астрономической обсерватории Киевского национального университета им. Т. Шевченка

В статье подана разработанная периодизация научной деятельности Астрономической обсерватории Киевского национального университета им. Т. Шевченка начиная со дня ее начала деятельности в 1845 г. до наших дней. Эта периодизация позволит исследователям более де-

тально остановитися на некоторых вехах в истории жизни и деятельности Астрономической обсерватории.

Ключевые слова: астрономическая обсерватория, астрономия, деятельность, периодизация.

S. Salata

In Regards to the Question of Periodization of Activities of the Astronomic Observatory in the Kiev National University Named After T. Shevchenko

The article gives a developed periodization of scientific activities of the Astronomic Observatory in the Kiev National University named after T. Shevchenko starting from the beginning of its functioning in 1845 until nowadays. Periodization can be developed based on qualitative (revolutionary) statements in evolution of certain science or technology or based on chronological principles: progress of the World History, history of a certain country development, regions, urban areas, branches of science and technology, an institution or an enterprise. In the process of studying historic evolution of the Astronomic Observatory in the Kiev National University named after T. Shevchenko the author decided to use chronological principles of this institution development starting from 1845 until nowadays with consideration of certain facts that took place during the evolution of astronomic science. The periodization that includes seven periods will allow the researches to concentrate on some details and stages of the history and activities of the Astronomic Observatory.

Key words: astronomic observatory, astronomy, activity, periodization.